

hinanden, lægen viser sig i besiddelse af mod, og soldaten er en human hader af krig og destruktion. I Fords glæde over, hvor decent mennesket kan være, tager det pædagogiske ikke overhånd – to personligheder *kan* tænkes at have opført sig således i en krig for 100 år siden. Fords fremhævelse af, at de menneskelige dyder ikke behøver at gå til grunde, medens våbnene taler, berettiger ikke til at slutte, at Ford er krigsliderlig. Instruktøren lægger her i højere grad end tidligere vægt på krigens vunder, en amputationsscene er modbydelig, et interimistisk hospital er måske ikke skildret med kvalmende naturalisme, men dog med afsky (man har i øvrigt indtryk af, at et optrin her er klippet ud), en politiker glæder sig til at udnytte sine krigsoplevelser i sin karriere, og en ung negerkvinde bliver ganske tilfældigt skudt af den part, hun har været med til at spionere for. Hendes død afstedkommer filmens mest fordske og mest følende billeder: Den sydstatsfrøken, hun har tjent, er utrøstelig, men nogle menige forsøger at trøste hende ved at forære hende et spejl. Denne gestus virker særlig smuk, fordi frøkenens værdighed som kønsvæn ofte er blevet krænket under strabadserne på turen med den militære enhed. Obersten forelsker sig i hende, men i den fremragende iscenesatte slutning må de tage afsked; freden vil formodentlig føre dem sammen igen. Marlowe er blevet et nyt menneske, frigjort for den lammende binding til den afdøde kone og for lægekomplekset, der vel må ses som et symbol på en vis misantropi.

Foruden de nævnte højdepunkter må fremhæves massakren af sydstatsfolkene ved jernbanestationen (det forudsættes rigtignok her, at tilskueren respekterer begrebet *gallantry*), militærakademielevernes fremmarch mod nordstatssoldaterne til tonerne af „Dixie“, optrinnet med de to sydstatsdesertører, der har fanget en gammel sherif (*Russell Simpson*, som bekendt en af Fords yndlingsskuespillere) og den store instruktørs sjældne evne til at få tilskueren til at tro, at han er *til stede*. Aldrig stiller billedsmartness eller bravournumre i spillet sig mellem tilskueren og stoffet, Ford er vel først og fremmest den uovertrufne *naturlighedens mester* (han er nået til denne overlegenhed gennem et intenst professionelt studium af sin kunst). Ugenert er han folkelig, spontan, sjov, almenlyrisk, elskelig, beundrende, elementær. Han er i sig selv en ener, men han må i det 20. århundrede komme til at virke som en ener i særlig grad. Moderne bliver han vel først i det 21., når det tidsatypiske hos ham ikke længere vil være en anstødssten.

Erik Ulrichsen.

WERNER PEDERSEN

KOSMORAMAS

BLÅ

BOG

TIMOTHY JAMES, eng. drengbarn, f. i Oxford, søn af *Staff-Sgt. James Jenkins* og hustru *Betty J.* Tims far og mor traf hinanden før krigen, mens de arbejdede på det samme hospital i Oxford, han som farmaceut, hun som sygeplejerske. I foråret 1941 blev faderen indkaldt til Royal Army Medical Corps, og da Tim kom til verden – søndag den 3. september 1944, på femårsdagen for Englands indtræden i krigen, gjorde han tjeneste med sit regiment i det fjerne Østen. Af Tims eget liv kender man egentlig kun de første seks måneder. Set fra hans egen synsvinkel forløb disse måneder akkurat ligeså fredeligt og lykkeligt som for enhver anden middelklasse-baby, der bydes velkommen i livet af mennesker der holder af det og har chancen for at vise det i gerning. Men af de børn, der blev født på denne tid, hørte Tim også til de heldige – det var

f. eks. hans held, at han ikke så dagens lys et sted i Polen eller Holland – eller i et Glasgow-slumkvarter. Alligevel var Tims første halve år måske det mest afgørende og dramatiske i hans liv – uden at han selv kunne vide noget om det. Thi rundt omkring han rasede jo den hårdeste krig, verden hidtil havde set – indledningen til hans liv faldt sammen med afslutningen på ragnarok. To millioner af hans landsmænd kæmpede på fronterne i det fremmede, deriblandt altså hans egen far. Invasionen, begyndelsen til enden, var under fuld udvikling – netop den dag da han kom hjem fra klinikken – søndag den 17. september – bragte BBC meddelelse om landsætningen i Holland af de britiske faldskærms tropper, som skulle gå de omringedes nådeløse død i møde i Arnhems og Nijmegens ruiner. Da Tim døbes i oktober 1944, hænger den tyske V-bombetrusel stadig over ham og hans land. Ganske vist er man allerede i gang med at rydde de britiske ky-

ster for miner, pigtråd og spanske ryttere, men det er alligevel klart, at krigen ikke som håbet vil være forbi til jul. Da Tim fejrer sin første jul med et kærligt kort fra den fjerne fader, og da han ved nytår 45 deltager i sin første skål for *absent friends* i morfaderens præstehjem, sker det under indtryk af en ny tysk mod-offensiv, der giver ekko som ængstende nyheder i *Home Service*. Men fra midt i januar vender billedet igen. Russerne indleder deres storoffensiv i Polen, tyskerne viger, Warszawa erobres, tyskerne trænges tilbage til Oder, amerikanske flyvende fæstninger gennemfører de hidtil sværeste bombeangreb mod Berlin o. s. v. – faren er endeligt overstået for Tim. Den korporlige i hvert fald. Thi foran ham ligger nu en verden, som mærkeligt nok kan kaldes endnu farligere end den han kender – den frie mands verden, hvor der er ret og pligt til at vælge, kritisere, gøre vrøvl. Hvordan har mon Timothy James Jenkins reageret på denne situation? Hvordan har han svaret og vil han svare på de ord, som lød til ham fra de voksnes verden en februardag i 1945, i hans unge livs sjette måned: „Se Tim, alt dette er sket rundt omkring dig i dit første halve år, og det er altså noget af et tilfælde, at du er kommet igennem det sund og rask. Foreløbig er det os, der har haft ordet. Men inden længe sidder du op og følger med. Hvad vil du så sige? Og hvad vil du gøre? . . . Bliver det det samme igen? Vil du tragte efter penge og magt og blæse på hensyn og sømmelighed, som man hidtil har gjort? Eller vil du lave verden om til noget bedre – du og de andre børn?“ (*Timothy James Jenkins i Humphrey Jennings' „A Diary for Timothy“ 1945*).

VALASTRO, TONI, siciliansk fisker, f. ca. 1915 i det fattige fiskerleje Acì Trezza, hvor han også bor og arbejder som voksen, forsørgende en stor familie bestående af bedstefader og moder foruden et større tal af yngre søstre og brødre. Trods megen flid og nøjsomhed lever T. V. som stedets øvrige beboere under fattigdommens åg og er dermed åben og sårbar for sociale såvel som menneskelige ydmigelser. Selve hans og de andres eksistensgrundlag er i virkeligheden en stor nedværdigelse. Ganske vist ejer T. V. selv den båd, som sætter ham i stand til at lande sparsomme fangster af ansjoser, der er stedets væsentligste indtægtskilde. Alligevel er fiskerne her en slags proletarer. For fiskeredskaberne, de egentlige „produktionsmidler“, ejes af kapitalen, fiskeopkøberne, som bruger deres magtposition skrupelløst til en ensidig prisansættelse – det behøver ikke at siges til hvis fordel. Imidlertid har Toni fremdrift og dristighed i sig til ikke at ville finde sig i denne lokale samfundsorden – han gør oprør mod den. Først prøver han at få kammeraterne med, men forgæves. For penge lånt på familiens hus køber han så egne redskaber for at begynde for sig selv, uafhængig af opkøberne. I begyndelsen går det ham godt, men en dag trodser han et voldsomt uvejr og går på havet, for at vende hjem uden redskaberne, som stormen tog.

Herefter går det stadig tilbage for Toni, og hans venner og fjender sparer ham ikke. Huset mister han, familien går i opløsning, og stritter han end imod længe, nøden tvinger ham dog til sidst til at krybe til korset: han må igen bede om nåde og arbejde. På dette punkt kulminerer T. V.s heroiske skæbne: ribbet for alt og ydmyget, i laser, må den stolte Toni søge til sine arbejds„givere“, som kun har spot og hånslatte tilovers for hans nederlag. I sin dybe og uretfærdige nedværdigelse er T. V. selve medmennesket prisgivet den selvske havevise og fattigdommens ubluftige skændsel. Alligevel peger hans fald fremad på sin egen måde. For nok går han ud af kampen mod kapitalisterne som taber. Men den egentlige årsag hertil er *ikke*, at han har uret, men at hans klassefæller endnu ikke kan se, at han har ret. T. V. er med andre ord den allerførste pioner i en bevægelse – kald den bare socialistisk – som engang vil føre til hans klasses fælles front mod udbytterne. Han er retfærdighedens mulighed i et samfund af uretfærdige og uæverdige. (Anonym fisker fra Acì Trezza i *Luciano Viscontis „La terra trema“ 1948*).

VASILIJ, russ. bondeknøs, f. omk. 1905 i en landsby i Ukraine. V. er ung med det unge Rusland, ikke blot bogstaveligt, men også ideologisk. Med al sin handlekraft og livslust, der er som et gensvar på naturens lyse givtige frodighed og på opbruddet i samfundet omkring ham, går han ind for det fremadrettede og nye. Han er forrest blandt de unge bønder, som – trods en vis mistro og betænkelighed fra deres fædres side og trods en åbenlys og skarp modstand fra de rige jorddrotter, kulakkerne – arbejder for en omlægning af landbrugets arbejds- og ejendomsforhold efter kollektivistiske linjer. Engang i 1929 er man nået til, at sovjetregeringen leverer det unge kollektivbrug en traktor, dette symbol og arbejdsredskab i eet, der ligefrem forudsætter en nedbrydning af de gamle mark- og klasseskel for at kunne anvendes rationelt. Det er V., der henter maskinen hjem i triumf, og det er ham, der sætter sig ved dens rat og giver den indvielsen til arbejdet i det første hoslæt. For V. som for hans fæller er dette hostarbejde noget andet og meget mere end et slidsomt hverdagsgøremål – det er et ritual, en højtidelig ceremoni, som i sig rummer både et farvel til fortiden og en bekendelse til det vidunderlige naturbestemte menneskeliv her og nu. Men selv om denne bekendelse i sit inderste er af ren mytisk art, har den også et snævrere socialt perspektiv, som bliver V.s skæbne. Med traktorens hestekræfter under sig og i balstyrig arbejds glæde sanser han ikke de markskel, som kulakkerne kræver respekteret. Da han om aftenen efter dagens berusende triumfer danser jublende hjem ad den månelyste støvhvide vej, fældes han på sin henrykkelses højdepunkt af en hævende pistolkugle, affyret af en krænket kulaksøn. Drabet på V. er som et ondt sammenstød mellem naturen og den menneskeskabte verden – hans død går som et smerteligt suk gennem nattemørket. Men alligevel er

V.s skæbne ikke tragisk, for den kulminerer fremadrettet i den hedenske jordefærd, der beredes ham næste dag af landsbyen. Mens træernes grene hænger tunge af frugt, og mens en stille regn lover ny grøde, bæres V. til graven, udenom kirken men over de høstmodne marker. For den angrende morders hylende tilståelser har følget ikke øre. Thi hvad er vel V. for dem andet end en bekræftelse på livets sejr over døden – og på dødens naturlige plads i livet. (*Semyon Vshbenko i Alexander Dovshenkos „Jord“, 1930.*)

VERDOUX, HENRI, fr. bankmand, antikvitetshandler, koffardikaptajn, børspekulant, ingeniør m. m. – samt polygamist og kvindemorder. F. omk. 1880, d. (i guillotinen) 1937. Monsieur V. var oprindelig uddannet som bankmand, men mistede sin beskædede stilling i et parisisk pengeinstitut i krisestreken omk. 1930. Denne sociale katastrofe i forbindelse med hans forsørgerpligter over for en elsket invalidd hustru og en mindreårig søn kaldte farlige talenter frem i den lille kontorslave, talenter hvis eksistens han næppe selv kan have haft anelse om i sin tilværelse som loyldig småborger. For det første viser han nu en næsten artistisk evne til at leve ikke blot en dobbelt, men en mangedobbelt tilværelse i et stort udvalg af menneskelige og sociale forklædninger – uden at røbe det mindste derom for de mennesker der kender ham godt i en af hans fremtoninger, som Verdoux, Bonheur, Varnay eller hvilket navneskilt han nu har valgt at sætte på sine skiftende boliger. For det andet viser han en ikke mindre evne til elegant at udnytte denne eksistens i flere dimensioner til et absolut og konsekvent amoralsk, forbyrderisk formål. Da han forhindres i at ernære sig og sin familie på ærlig vis, vælger han en udvej, der kun er mulig, fordi den er så absurd, at ingen kan tro på den: han opleder midaldrende enlige kvinder med penge, gifter sig med dem for at myrde dem, når arveforholdet er bragt i orden til hans fordel. I denne karakteristiske måde at ordne sig på udviser H. V. en åndelig smidighed, som kun kan kaldes genial, hvis ikke patologisk. Spændvidden i hans psykiske konstitution er meget godt angivet ved den pillent-forfængelige omsorg han viser sine blomster, samtidig med at hans private krematorium ryger i baghaven. Det spørgsmål melder sig

uvilkårligt, om ikke H. V. slet og ret er en hæmningsløs, egoistisk psykopat. Men udgangen på hans livshistorie lader ane, at forklaringen ikke er helt så simpel. I hvert fald bør det her bemærkes, at hverken hans polygamist eller den dermed sammenhængende blodige håndtering kan forklares seksualpsykologisk eller religiøst. I så fald havde hans tilfælde heller ikke været nær så interessant, som det nu er. Rigtig foruroligende bliver Monsieur V. nemlig først, når det indses, at det er en slags forvendt social-etisk filosofi, der får ham til at handle som han gør. Denne baggrund for hans liv kommer frem, da forbyrderen i ham endelig bukker under efter i længere tid at have været på vej ned, takket være en række fejlslagne pengetransaktioner. Det, der udløser hans kapitulation overfor samfundet og sig selv er et tilfældigt møde med den unge pige, der engang i fortiden var ved at blive hans offer, men som blev frelst af sin ungdom og fattigdom. Den humane bløttelse, Monsieur V. her gav sig, får sin beske kommentar, da han nu erfarer, at den ulykkelige unge kvinde af i går har gjort fælles sag i dag med „de andre“, udbyrterne, magthaverne ved at redde sig ind i et dyrt ægteskab med – en våbenfabrikant. Med denne bitre viden om, hvad hans samvittighedshandling dengang har ført til, giver H. V. op. Tilbage for ham er kun afsløring, fængslingen og ventetiden, til guillotinenes øksfald befrier ham. Han bruger tiden til en resigneret forklaring, som end ikke foregiver at være et forsvar: I det små og private handlede jeg, Henri Verdoux, blot som stater og nationer gør det i det store: jeg myrdede til egen fordel. Men Monsieur Verdoux dømmes og straffes som masse-morder – hvad gør de? Svaret ligger naturligvis i spørgsmålet. Monsieur Verdoux tog sig ret til at leve efter en etik, som han savnede magt til at retfærdiggøre. Dette var hans fantasi og hans tragedie. (*Charlie Chaplin i sin egen „Monsieur Verdoux“ 1948.*)

Hermed er „Kosmorama's blå bog“ afsluttet. Herefter skulle det altså ikke mere være dannet ikke at kende f. eks. Carmela Artù, Ronald Kornblow, Fedja Obukof og Antonio Ricci.

Af pladsmæssige grunde har det ikke været muligt at gøre dette biografiske pionerarbejde fuldstændigt – med sine ca. 40 biografier er det i virkeligheden af et sørgeligt begrænset omfang i forhold til det antal navne, der kunne og burde have været medtaget. Desværre kan der således fortsat mobiliseres en slags undskyldning for den dannelse, der er uvidende om eksistensen af f. eks. en lojntant Fontaine, Kanji Watanabe, Apu, Hynkel, Marie (Casque d'Or) og Terry Malloy.